

РОЗДІЛ III. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ВНЗ

УДК 378.147: 371.315.

Н.В. Азарова

Запорізький юридичний інститут ДДУВС

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КУРСАНТІВ ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається актуальна проблема сучасної лінгводидактики – дослідження інноваційних технологій навчання. Проаналізовано дидактичні технології, що використовуються під час навчання юридичної субмови курсантів вищих закладів освіти. З'ясовано доцільність застосування інтерактивних технологій навчання, тестових завдань для підвищення рівня оволодіння курсантами фаховою мовою.

The article focuses on the topical issue of contemporary linguistic didactics – the analysis of modern teaching methods. It analyses didactic methods that are used in teaching the legal sublanguage to cadets of higher educational establishments. It specifies the expedience of using interactive teaching methods and tests to heighten the level of the practical acquaintance of cadets with the professional language.

Сучасний етап розвитку вищої освіти України характеризується всебічними змінами як окремих форм, методів навчання, так і зміною самого підходу до якості освіти. Держава потребує висококваліфікованих спеціалістів, які не тільки володіють теоретичними знаннями, а й здатні застосовувати їх на практиці.

Одним із головних шляхів реформування вітчизняної освіти, зазначеним у Концепції Державної програми розвитку освіти, є впровадження новітніх педагогічних та інформаційних технологій, що сприятимуть підвищенню якості навчання й виховання, позитивно вплинуть на рівень підвищення кваліфікації, компетентності та відповідальності фахівців усіх напрямів підготовки і перепідготовки кадрів [2, 119].

Питанням упровадження інноваційних технологій у процес навчання фахової мови присвячено праці Н. Артикуци, З. Каспришин, І. Кочан, М. Криській, Г. Онуфрієнко, О. Пилипів, І. Прадіда, Л. Романової, О. Сербенської, А. Соловова, А. Токарської та ін. Проте проблеми пошуку дієвих технологій навчання мови правознавців є цілком актуальними й потребують детальнішого вивчення.

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів ефективного навчання мови майбутніх правників, обґрунтування методичної доцільності застосування інноваційних технологій для того, щоб формувати термінологічну компетенцію юристів.

У сучасній лінгводидактиці існують різні підходи до розуміння та визначення поняття «технології навчання». Так, технологія навчання розглядається науковцями і як комплексна педагогічна система або її процесуальна частина (Д.В. Чернілевський, М.А. Чошанов, О.Е. Коваленко, М.В. Кларін), і як сукупність та послідовність функціонування певних дій, засобів, методів для досягнення освітніх цілей (М.В. Кларін, Г.К. Селевко, Ф. Янушкевич, І.Ф. Прокопенко), і як модель (проект) системи дій викладача й учнів (студентів) (А.М. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак, М.М. Левина, Ю. Васьков, О.Е. Коваленко), і як компонент педагогічної майстерності (Н.Ф. Тализіна, І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокимов, В. Черніченко, Н.Є. Щуркова).

Ураховуючи різні тлумачення, ми будемо визначати технологію навчання як систему ефективних способів організації навчально-виховного процесу й відповідних до цього форм, методів і прийомів навчання для досягнення поставлених дидактичних цілей.

Досвід викладання мови курсантам юридичного інституту підтверджує, що ефективними технологіями під час навчання фахової мови є інтерактивні технології, в основі яких лежать принципи безпосередньої участі кожного курсанта у навчальному процесі, активної взаємодії одного з одним і викладачем з метою спільного розв'язання поставленого завдання.

Невід'ємною складовою якісної вищої освіти є формування термінологічної компетенції майбутніх спеціалістів, адже для багатьох з них, зокрема юристів, мова є вербальною зброєю фаху.

У „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” компетенція – добра обізнаність із чим-небудь [1, 445].

Для курсантів вищих закладів освіти поняття „мовна компетенція юриста” є комплексним і передбачає вільне володіння діловою, військовою та юридичною субмовами, що забезпечуватиме високий професійний рівень майбутніх правників, професійну ерудицію, готовність до подальшої роботи. У Запорізькому юридичному інституті формуванню мовної, зокрема термінологічної, компетенції правознавців присвячено цикл філологічних дисциплін: „Удосконалення мовної підготовки”, „Риторика”, „Ділова українська мова”, що спрямовані на поступове й системне оволодіння

курсантами мовою юридичного фаху.

Зупинимося детальніше на характеристиці деяких інтерактивних технологій, що можуть бути використані під час вивчення курсу „Ділова українська мова”. На нашу думку, серед інтерактивних технологій навчання досить дієвими у процесі опанування фахової мови є технології роботи у малих групах, робота в парах, „мозковий штурм”, „метод Прес”, „Мікрофон”.

Проілюструємо застосування зазначених технологій на прикладі вивчення теми **„Структурний діапазон, генетична, лексико-граматична природа та лексико-семантичні особливості юридичних термінів. Способи словотворення в юридичній термінології”**.

Комплексна мета заняття – визначити структурні параметри, походження, лексико-граматичну природу юридичних термінів, забезпечивши усвідомлення їх курсантами; з’ясувати способи сучасного термінотворення, визначивши активні й продуктивні; сприяти збагаченню словникового запасу курсантів (ділова, юридична, військова лексика), розвиваючи навички перекладу фахової лексики; забезпечити поточний контроль знань, умінь та навичок курсантів; розвивати культуру усного й писемного фахового мовлення.

I. Актуалізація знань з попереднього заняття.

Для актуалізації знань з теми попереднього заняття застосовується **технологія „Мікрофон”**, що дозволяє кожному курсанту швидко й лаконічно висловити думку, відповісти на питання, доповнити сказане однокурсником. Мета використання технології – узагальнити й виявити рівень засвоєння навчального матеріалу. Почати обговорення можна зі слів „На попередньому занятті ми дізналися про те, що...”.

Ще одним способом перевірки ступеня опанування курсантами навчальної інформації є проведення ввідного тесту. Наприклад, у *всіх словах якої групи пишеться апостроф*: а) в..язень, упор..ядкування, кон..юнктура; б) зобов..язання, Мін..юст, двох..ярусний; в) комп..ютер, об..єкт, бракон..єр. *Яке з наведених слів пишеться через дефіс*: а) військово/зобов’язаний; б) цивільно/правовий; в) суспільно/небезпечний.

II. Презентація і засвоєння нового матеріалу.

Для активізації роботи курсантів з теми заняття використовуємо **технологію „Мозковий штурм”**. Її мета – всебічно обговорити певні питання, дати можливість поміркувати, висловитись, якнайповніше розв’язати проблему.

Питання для актуалізації знань курсантів з теми заняття

1. Як ви вважаєте, що таке генетична природа термінів? Для кращого

розуміння згадайте, що означає слово «генетика»?

2. Що таке лексико-граматична природа термінів? Як інакше можна назвати лексико-граматичні розряди слів? Обґрунтуйте свою думку.

3. Які структурні типи терміноодиниць можна виділити? Наведіть приклади.

Практичні завдання

Для виконання практичних завдань заняття досить ефективною формою роботи є **робота у парах**. Парна робота дає змогу кожному самостійно розв'язати завдання, обмінятися думками (ідеями) з напарником, досягти згоди у вирішенні питання та разом віднайти правильний варіант.

Для парної роботи пропонуємо такі завдання:

1. *Розподільчий диктант. Розподіліть терміни-словосполучення у 3 стовпчики: 1) утворені за моделлю «прикметник + іменник»; 2) утворені за моделлю «іменник + іменник»; 3) утворені за моделлю «дієприкметник + іменник». Складіть речення з 5 термінами-словосполученнями (на вибір).*

Акт обвинувачення, апеляційна скарга, завдана шкода, відновлення кредиту, вимушене показання, службове зловживання, чинне законодавство, загарбання майна, розвід варті, невидимі сліди, спроба самогубства, скоєний злочин, вирішальні події, адміністративний арешт, постійне спостереження.

2. *Наведіть свої приклади термінів-словосполучень, утворених за поданими моделями. Введіть їх у речення.*

3. *Користуючись юридичними словниками, виписіть терміни-словосполучення з різною кількістю компонентів. Якою є найбільша довжина термінів-словосполучень?*

4. *Розподільчий диктант. Запишіть наведені нижче терміни, розподіливши їх у дві колонки: власне мовного походження й іношомовного.*

Вето, дізнавач, право, провина, блеф, вексель, мафія, понятий, хабарник, юстиція, охоронець, присяга, злочин, досьє, міліція, судимість, слідство, аварія, шантаж, рекет.

Чи можна за зовнішніми ознаками з'ясувати походження термінів? Спробуйте це зробити.

5. *Запишіть міжнародні терміноелементи, з'ясуйте, що вони означають. Утворіть за допомогою їх юридичні, військові або загальнонаукові терміни.*

Анти-, віце-, гіпер-, де-, дез-, екс-, макро-, мікро-, нео-, контр-, пре-, крим-, -граф, -лог, соціо-.

6. *Запишіть слова, визначте в який спосіб їх утворено. Підкресліть*

словотворчі форманти.

Курсант, обеззброїти, злочинність, прикордонник, антидержавний, постріл, судочинство, Мін'юст, викрадення, возз'єднання.

Для роботи у **малих групах** пропонуємо завдання ускладненого типу, ті, що потребують активізації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, пов'язані з розв'язанням проблемних питань, здатністю обговорити й віднайти правильну відповідь.

1. Доберіть українські відповідники до наведених іношомовних слів, поясніть їх правопис.

Алгоритм, інтеграція, консенсус, кореспонденція, ліцензія, презентація, резолюція, резюме, рейтинг, спікер.

2. Користуючись словниками іношомовних слів, поясніть значення наведених слів. Визначте їх походження. Складіть з цими словами мікротекст.

I група – криміналістика, експертиза, делікт, версія, легітимний, рецидивіст.

II група – дактилоскопія, екстумація, фальсифікація, конфіденційний, віктимологія, казус.

III група – легалізація, лобіювання, кон'юнктура, декларація, квота, мажоритарний.

IV група – касація, вердикт, юрисдикція, прецедент, превентивний, презумпція.

3. Перекладіть фаховий мікротекст українською мовою. Випишіть з нього терміни. Визначте їх структурну приналежність, походження, лексико-граматичну природу.

Правоохранительная система охватывает всю совокупность государственно-правовых средств, способов и гарантий, обеспечивающих охрану и защиту человека и гражданина от противоправных деяний. Правоохранительная деятельность – это закрепленные действующими процессуальными нормами действия компетентных субъектов государственных и негосударственных организаций и их должностных лиц по рассмотрению юридических дел, охране и защите общественных отношений от правонарушений и принятие специальных актов реализации материальных правовых норм с целью обеспечения законности и охраны правопорядка.

4. Проблемні запитання. Технологія „Метод Прес”. Мета – навчити курсантів формулювати думки, наводячи переконливі аргументи.

1. Як ви вважаєте, які зі способів сучасного термінотворення є активними

й продуктивними у сфері юридичної термінології? Обґрунтуйте свою думку.

2. Доведіть, що військові команди за структурою є термінами-реченнями.

3. Перекладаючи іншомовну лексику, чи потрібно віддавати перевагу власне мовним відповідникам?

У процесі вивчення професійної лексики важливого значення набувають творчі, ігрові ситуації. Наприклад, кожній мікрогрупі дається завдання: *пригадати якомога більше юридичних слів, що мають словотвірні форманти пре-, -ант, -ція, або навести найбільшу кількість усіх можливих похідних за допомогою різних способів термінотворення до термінів суд, закон, право, злочин тощо.*

Яскравим моментом заняття, що не тільки допомагає перевіряти знання з мови спеціальності, а й розширювати кругозір людини, є розв'язання юридичних кросвордів. Також цікавими є завдання: *назвати одним словом термін, визначення якого наведено.* Наприклад: звертання до суду з вимогою захисту цивільних прав (**позов**); хворобливий потяг до крадіжок (**клептоманія**).

Подібні завдання можуть подаватися як викладачем, так і бути запропоновані як завдання в малих групах. Наприклад, кожна команда, користуючись словником іншомовних слів, готує по п'ять дефініцій юридичних або військових термінів учасникам інших команд. Мета іншої групи – назвати термін, що номінує вказане поняття.

III. Теоретичне узагальнення матеріалу.

Питання для самоконтролю

1. На які групи поділяють юридичні терміни за генетичною природою?
2. Які є структурні типи юридичних терміноодиниць?
3. Якими частинами мови представлено юридичні терміни?
4. У які способи найчастіше утворюються юридичні терміни?

Для узагальнення знань курсантів з теми заняття проводимо підсумкові тести. Наприклад, *які з наведених правничих одиниць є терміносполуками:* а) *адміністративне право;* б) *адміністративний порядок;* в) *адміністративний арешт.*

Тестові завдання посідають особливе місце в навчальній діяльності, оптимізують навчально-виховний процес, є як способом актуалізації опорних знань курсантів, так і формою контролю засвоєння матеріалу. Для оцінки результатів цієї роботи досить ефективною є зазначена вище технологія роботи в парах, коли кожен з учасників пари перевіряє роботу свого одногрупника.

Результати здійсненого впродовж 2003 – 2006 років експерименту на основі розробленої та впровадженої у навчальний процес тестової діагностики переконали в методичній та навчальній доцільності використання тестів не тільки на кожному практичному занятті, а й на різних етапах опанування теми.

Підсумкові тести проводяться переважно з використанням персонального комп'ютера, їх розроблено відповідно до двох взаємопов'язаних розділів програми дисципліни „Ділова українська мова” та об'єднано у два блоки: ділове мовлення й фахова мова.

Так, тести першого блоку охоплюють питання, пов'язані з особливостями офіційно-ділового стилю мовлення, з'ясуванням специфіки складання різних груп документів, їх реквізитів. Наприклад, *ключовими словами якого службового інформаційного документа є „доводжу до вашого відома”*: а) *телефонограма*; б) *пояснювальна записка*; в) *доповідна записка*.

Тести другого блоку орієнтовані на питання, пов'язані з історією розвитку й особливостями наукового стилю мовлення, функціонуванням юридичних термінів, їх походженням, структурою, лексико-граматичною природою, написанням, вимовою, парадигматичними відношеннями у сфері правничої субмови тощо. Наприклад, *який період у розвитку української правничої термінології називають “золотим десятиріччям”*: а) *10 – 20 рр. ХХ ст.*; б) *20 – 30 рр. ХХ ст.*; в) *70 – 80 рр. ХХ ст.*

За нашими спостереженнями, впровадження тестових завдань у навчальний процес дозволяє викладачеві застосовувати диференційований підхід до курсантів, створюючи умови для індивідуального навчання, діагностування й коригування знань. Тести доцільно застосовувати під час аудиторної роботи як проміжний і підсумковий контроль і в позанавчальний час – для самостійного опанування курсантами певного навчального матеріалу, відпрацювання пропущених занять.

Слід зауважити, що тести не є єдиним й абсолютним засобом навчання й контролю. Лише комплексне застосування їх разом з іншими формами аудиторної та позааудиторної роботи сприятиме якісному оволодінню навчальним матеріалом курсантами, об'єктивній перевірці набутих знань, умінь та навичок, а отже, формуванню індивідуальної програми подолання недоліків, корекції й визначенню шляхів удосконалення мовної, зокрема фахової, підготовки курсанта.

Під час використання інтерактивних технологій важливо розвивати у курсантів навички аналізу й самоаналізу інформації. З цією метою викладач

може призначити групу курсантів, які виконуватимуть роль арбітрів, суддів або експертів. Головна мета цих людей – стежити за ходом обговорення питань, якістю виконання завдань, повнотою відповідей, швидкістю реакції тощо. Функції експертів можуть виконувати певні курсанти як упродовж заняття, так і в певних видах робіт, тобто кожен курсант може на певний час зайняти позицію як спостерігача, так і виконавця роботи.

Таким чином, інноваційні технології є ефективними у навчанні фахової мови. Їх використання на заняттях у процесі вивчення спеціальної лексики сприяє збагаченню словникового запасу курсантів, виробленню вмінь і навичок роботи зі словом, словниками різних типів, активізує мислення, розвиває грамотність, розширює кругозір, виховує мовленнєву чуйність, сприяє розвиткові індивідуальних можливостей, навчає самоаналізу й самоконтролю, а, отже, формує мовну, зокрема термінологічну, компетенцію майбутнього правника. Подальші дослідження у цьому напрямку спрямовуватимуться на впровадження інноваційних технологій під час вивчення всіх мовних дисциплін, що викладаються у вищому юридичному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
2. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006 – 2010 роки // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 114 – 119.

УДК 371.314.6

М.П. Атанасова
УАБС,
Л.М. Гаврило
СумДПУ

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ЯК СТРАТЕГІЯ ІНТЕРАКЦІЇ

Стаття присвячена проблемі використання проектного методу, який збагачує навчальний процес і змінює традиційний підхід до навчання. Власний досвід викладання ділової німецької мови в Академії банківської справи довів доцільність його використання, він пропонує своєрідну інноваційну організацію навчально-виховного процесу, сприяє підвищенню ефективності та результативності освітніх послуг.

This article focuses to the problem of usage the method of training projects, which enrich process of studying and change traditional approach to teaching. The experience of teaching Business German in the Banking Academy approves expediency of its using. It suggests original